

## **СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ**

*У статті обґрунтовано побудову моделі формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантної поведінки підлітків. Розкрито основні характеристики структури професійної діяльності та умови використання моделі діяльності вчителів у навчально-виховному процесі педагогічних навчальних закладів.*

*Ключові слова: модель, моделювання, модель діяльності педагога, структурна модель формування готовності педагога, професіограма вчителя.*

В Україні проблема підготовки майбутніх учителів особливо загострилася з переходом до ринкової економіки. Саме тому сучасний розвиток педагогічної науки в Україні вимагає інноваційних підходів до системи підготовки фахівців з превентивного виховання. Формування педагога нового типу можливо лише за умов переорієнтації та вдосконалення шляхів, методів, засобів, технологій у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів. У той же час проблема превенції девіантної поведінки у підростаючого покоління є однією з найактуальніших у загальній системі шкільної освіти.

Незважаючи на наявні дослідження, практично залишаються нерозкритими шляхи формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантної поведінки підлітків. Одним з напрямів цієї діяльності є профілактика девіантної поведінки неповнолітніх, а особливої уваги потребує підготовка майбутніх педагогів до роботи з підлітками, які мають відхилення у поведінці.

Таким чином, молодому спеціалісту сьогодні не можна обійтись без професійних знань і вмінь з проблеми превентивного виховання. Підготовка кваліфікованих кадрів опирається на комплекс вимог до нього, специфіку та зміст його майбутньої професійної діяльності, тобто на певну фахову модель.

Проблема підготовки вчителя є важливим предметом дослідження сучасних науковців. Так, специфічні особливості та закономірності навчального процесу у вищому навчальному закладі було висвітлено у працях С. Архангельського, Л. Сьомушкіної та інших учених. Науково-теоретичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів були закладені в працях таких відомих науковців, як Ф. Гоноволін, В. Ільїн, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, Л. Рубінштейн, І. Огородніков, С. Фридман, О. Щербаків та ін.

У наукових працях І. Кулагіної, Є. Лінова, В. Маркової, Л. Мітіної, Л. Фридмана, В. Якуніна, Т. Яценко та ін. були досліджені провідні психологічні аспекти професійної праці вчителя.

Аналіз літератури з проблеми побудови моделі діяльності педагога дозволяє зробити висновок про різні підходи до її вирішення. Зокрема автори (О. Киричук, О. Коберник, С. Миронова, Г. Можейко, Н. Островерхова, Є. Павлутенков, С. Фаренік тощо) розглядають модель спеціаліста; модель діяльності спеціаліста; модель підготовки спеціаліста, як розмежовуючи ці поняття, так і ототожнюючи їх.

У відповідності до викладеного вище, професійна педагогічна підготовка розкривається через розбудову певної професійної моделі. Така модель дозволяє визначити чіткий еталон підготовки фахівця, який виступає провідною метою навчально-виховної діяльності у ВНЗ. Отже, мета нашого дослідження – побудувати та обґрунтувати структурну модель формування готовності майбутнього педагога до запобігання девіантній поведінці підлітків.

Модель будується як певний комплекс даних, що базується на філософських, психолого-педагогічних знаннях, здобутих за допомогою теоретичних та експериментальних методів дослідження.

Метод моделювання в сучасній науці широко використовується, зокрема і для дослідження різноманітних педагогічних явищ. Наукова модель структурно представляє і адекватно відображає матеріально втілювану систему.

У сучасному тлумачному словнику української мови моделлю називається “уявний чи умовний (зображення, опис, схема) образ якогось об’єкту, процесу чи явища, що використовується як його “представник” [6: 408]. В українському педагогічному словнику моделювання трактується як матеріальна і умовна імітація педагогічної системи шляхом формування моделей, які створюють принципи організації та функціонування цієї системи.

У педагогічних дослідженнях під моделлю (від лат. *modulus* – міра, мірило, зразок) розуміють “певний об’єкт, дослідження якого є засобом отримання інформації про інший об’єкт” [3: 110]. Так, Н. Островерхова зазначає, що модель у широкому розумінні – це предмет, явище, система, що за певних умов виступає в значенні замітника або представника якогось іншого предмета, явища чи системи. Побудова моделі є опосередкованим методом наукового дослідження об’єкта (оригіналу), коли його безпосереднє вивчення з певних причин неможливе або недоцільне. Модель об’єкта і сам об’єкт перебувають у відношенні подібності, а відповідні висновки, які зроблені при вивченні моделі, переносяться на оригінал на основі аналогії та теорії подібності [3].

Наука, як відомо, це сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об’єктивних знань про дійсність. У зв’язку з цим Є. Павлютенков вважає, що найбільш поширеним із застосовуваних шляхів пізнання є моделювання, якому притаманне більш глибоке проникнення в теоретичне мислення і практичну діяльність дослідника [4: 4]. Методологічна функція моделювання, продовжує дослідник, полягає в тому, що цей метод є універсальним засобом прирощення знання, які дозволяють різко скорочувати затрати праці й час проведення дослідження.

На думку О. Киричук та О. Коберника, моделювання – це “специфічний спосіб пізнання, при якому одна система (об’єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі)” [1: 139]. Основні вимоги до моделювання: цілеспрямованість, тобто ув’язка компонентів моделі з поставленою метою та результатом, який передбачається; відповідність (подібність) моделі до системи оригіналу; нейтральність моделі, тобто вона повинна бути вільною від суб’єктивного впливу; цілісність моделі [1: 140].

С. Миронова, Н. Островерхова, Є. Павлютенков процес моделювання розуміють як відтворення характеристик одного об’єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення; це аналіз стану існуючої моделі та визначення моделі перспективної [2; 3; 4]. Таке розуміння процесу моделювання дозволяє зробити висновок про те, що при розробці моделі найголовнішим етапом є визначення прогнозованого результату. Безсумнівно, при впровадженні системи у практику відповідність між реальним результатом і тим, що був прогнозований, являтиметься критерієм оцінки ефективності.

У моделі проявляються всі ознаки системи, а саме:

1. Наявність певних частин, кожній з яких властиві свої особливості: методи; форми; зміст; умови; результат.
2. Взаємозв’язок і взаємозалежність частин між собою.
3. Наявність внутрішньої організації.
4. Наявність субординації – підпорядкованість і співпорядкованість частин, елементів, яскраво виражена ієрархічність.
5. Існування в якомусь зовнішньому середовищі, з яким вона утворює певну єдність, що має значення для функціонування системи.
6. Наявність цілеспрямованості у функціонуванні (прагнення до виконання мети).
7. Розвиток у часі, тобто динамічність.
8. Здатність зберігати стійкий стан.
9. Елементи непередбачуваності, спонтанності.
10. Можливість оперативної і активної участі педагогічного колективу в керівництві [7: 262].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можливо зустріти різні варіанти моделей у наукових роботах [4]. Як відомо, одним з різновидів такої моделі є професіограма, яка являє собою всебічну характеристику всіх провідних аспектів певної професійної діяльності. Зазначимо, що в різні часи розробкою професіограми вчителя займалися такі відомі науковці, як Ю. Алфьоров, Ф. Гоноболін, Ю. Кожухов, Є. Косовський, Н. Кузьміна та ін.

Зазначимо, що за О. Смирновою, у структурі та змісті моделі спеціаліста необхідно передбачити такі основні компоненти: соціально-професійний тон, на якому відбувається професійна діяльність спеціалістів; основні аспекти їх діяльності; психолого-педагогічні характеристики діяльності. У силу цього, модель діяльності вчителя являє собою узагальнене відображення її головних характеристик та суттєвих сторін.

Значний інтерес для нашого дослідження має також професіограма, яку розробив В. Сластьонін. Науковець пояснював, що як первинна якісно-описова модель спеціаліста, професіограма вчителя є “гіпотетичною, ймовірною та варіантною”; причому відносно окремого педагога ця модель “виражає об’єктивну тенденцію, яка припускає різні варіанти” [5]. Професіограма, запропонована В. Сластьоніним, включає такі складові: властивості та характеристики особистості вчителя; вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя (необхідні знання та вміння); обсяг та склад спеціальної підготовки (відповідно до професійної спеціалізації; зміст методичної підготовки за спеціальністю).

Актуальною для сьогодення є акмеологічна модель фахівця, реалізація якої спрямована не тільки на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, але й на формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна повною мірою розкрити свої потенційні задатки й можливості. Зокрема, акмеологічна модель педагога була запропонована Г. Даниловою. В зазначеній моделі органічно поєднуються такі чотири складові компоненти: компетентність; особистісна орієнтація; морально-духовна цінність та акмеологічна професійна позиція педагога.

Корисними для нашого дослідження є думки й інших науковців щодо побудови моделі педагогічної діяльності, обґрунтовані С. Мироною. О. Смирнов під моделлю спеціаліста розуміє аналог його діяльності, виражений у репрезентативних характеристиках, які виділяються в дослідженні умов функціонування та існування сукупності спеціаліста. Л. Погиба модель спеціаліста пропонує визначати як опис упорядкованої сукупності професійних цілей, функцій і якостей спеціаліста, що необхідні для ефективної його діяльності відповідно до потреб окресленої виробничої сфери. Визначення моделі за В. Штофом містить чотири ознаки: 1) модель – уявна система або така, яку можна реалізувати матеріально; 2) модель відображає об’єкт дослідження; 3) модель здатна заміщати об’єкт; 4) вивчення моделі забезпечує новою інформацією про об’єкт [2: 37].

Таким чином, можна зробити висновок, що значна кількість авторів у своїх працях розкривали професійну підготовку майбутнього вчителя через певну модель, в якій намагалися охопити всі сторони педагогічної праці.

Однак доцільно зауважити, що існує багато наукових джерел, в яких досліджуються тільки окремі компоненти підготовки вчителя, визначені їх авторами як стрижневі (Л. Гапоненко, М. Єрастов, Й. Капська, В. Кан-Калік, В. Радул, Л. Савенкова, І. Страхова та ін.). Ці роботи теж мають для нашого дослідження значний інтерес.

Вихідним підґрунтям для розробки системи формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків стали положення системного підходу (за Є.Г. Юдіним): уявлення про об’єкт як цілісність, що має різноманітні зв’язки; виділення базових елементів об’єкта, їх кількісна та якісна характеристика; виявлення умов, за яких починається і зберігається існування об’єкта як системи. Систему формування готовності студентів педагогічних вузів до запобігання девіантної поведінки підлітків представлено взаємопов’язаними елементами та взаємозалежними компонентами (мета, зміст, принципи, умови, завдання, технології (форми, методи), етапи, результат), що в єдності утворюють нову якісну характеристику готовності викладачів до запобігання девіацій (рис. 1).

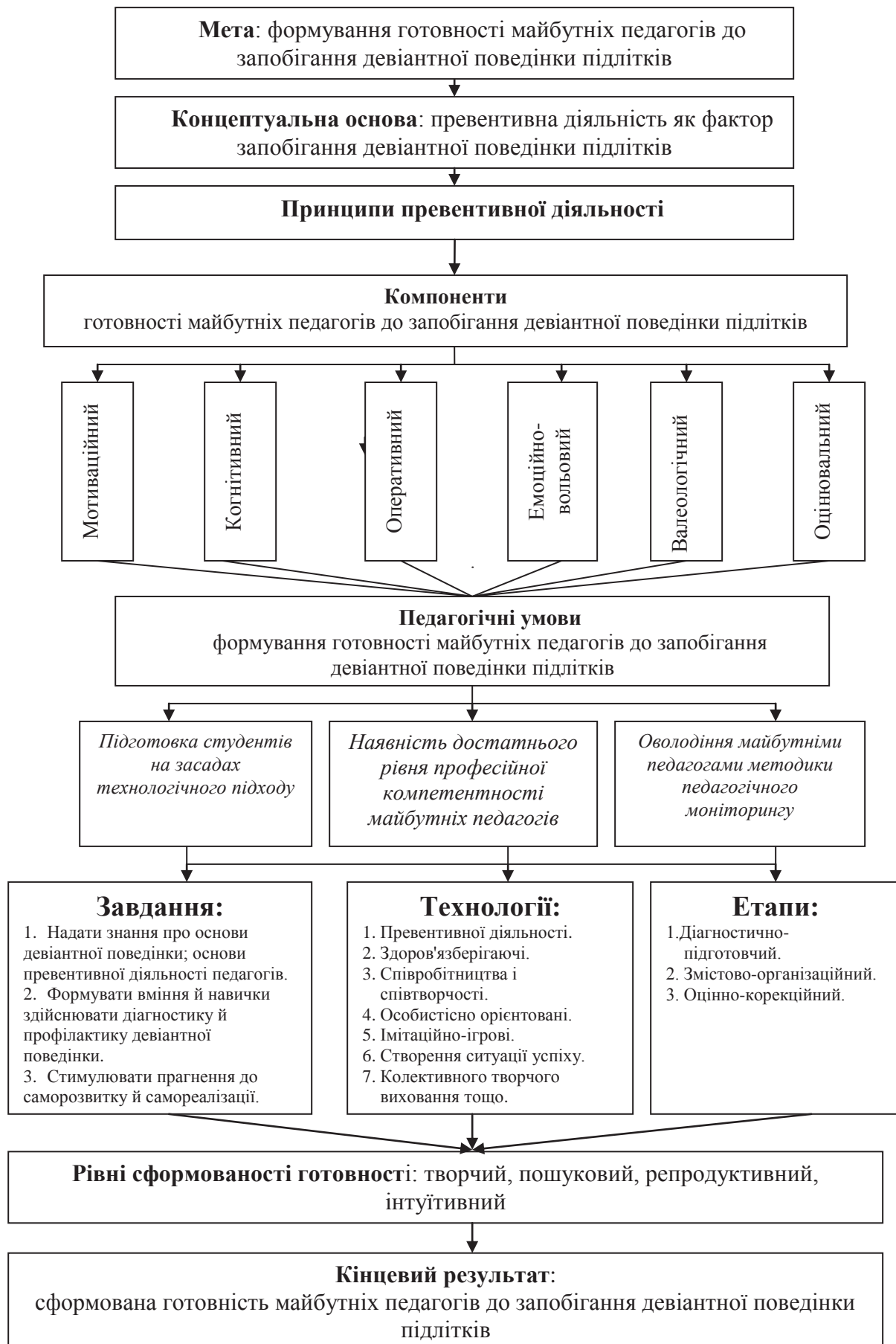


Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантної поведінки підлітків.

У рамках цільового компоненту визначено мету (сформувати готовність майбутніх педагогів запобігати появі девіантної поведінки), концептуальну основу (здійснення педагогом превентивної діяльності як одного з найголовніших факторів запобігання девіантній поведінці підлітків) та принципи превентивної діяльності (цілеспрямованості, гуманізації, паритетних відносин, співпраці і співтворчості, цілісності і системності, поваги до особистості підлітка, опори на позитивні, сильні сторони особистості, єдності превенції, діагностики і корекції, єдності виховання і саморозвитку особистості тощо).

У моделі зафіксовано, що готовність до запобігання девіантній поведінці підлітків виявляється в єдності мотиваційного, когнітивного, оперативного, емоційно-вольового, валеологічного та оцінювального компонентів.

Результативність та ефективність системи формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків забезпечувалось дотриманням таких педагогічних умов, як: підготовка студентів на засадах технологічного підходу до здійснення превентивної діяльності; наявність достатнього рівня професійної компетентності майбутніх педагогів; оволодіння студентами методикою педагогічного моніторингу.

Модель формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків реалізовувалась у відповідності до завдань: 1) надати знання про основи девіантної поведінки; основи превентивної діяльності педагогів. 2) формувати вміння й навички здійснювати діагностику й профілактику девіантної поведінки. 3) стимулювати прагнення до саморозвитку й самореалізації. І реалізовувалась у відповідності до етапів:

1. Діагностично-підготовчий – початкове формування окремих складових когнітивного та операційного компонентів готовності, які пов'язані, в першу чергу, із цілепокладанням, діагностуванням, прогнозуванням; починається формування професійної спрямованості до запобігання девіантній поведінці підлітків попристаючого покоління.

2. Змістово-організаційний – здійснюється цілеспрямована підготовка майбутніх педагогів до превентивної діяльності з девіантними підлітками під час вивчення спецкурсу, спрямованого на вдосконалення навичок роботи з проблемними учнями. В першу чергу створюються умови для реалізації мотиваційного, емоційно-вольового та валеологічного компонентів готовності; відбувається опанування знаннями, необхідними для здійснення превентивної діяльності з підлітками, водночас і паралельно з цим відпрацьовуються необхідні уміння, що є обов'язковими і необхідними у процесі використання таких технологій як: превентивної діяльності; здоров'язберігаючі; співробітництва і співтворчості; особистісно-орієнтовані; імітаційно-ігрові; створення ситуації успіху; колективного творчого виховання тощо.

3. Оцінно-корекційний етап підготовки майбутніх педагогів у першу чергу пов'язаний з подальшим удосконаленням елементів операційного компоненту готовності, що здійснюється в процесі самостійного оволодіння технологіями та дозволяє оцінити результати сформованості готовності педагогів.

Таким чином, готовність до запобігання девіантній поведінці підлітків є складним особистісним утворенням, формування якого носить поетапний характер і проходить у своєму розвитку кілька рівнів: творчий, пошуковий, репродуктивний, інтуїтивний.

Отже, успішність формування цього складного особистісного утворення у майбутніх учителів визначається сукупністю різних факторів, які б активізували участь студентів у процесі навчання, творчому вирішенні навчальних потреб, потребу працювати над собою, розкриття їх нахилів, здібностей, талантів.

Теоретичне обґрунтування сутності готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків, розроблення моделі формування зазначеної готовності створили передумови для впровадження цієї моделі у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Киричук О.В. Психолого-педагогічна діагностика розвитку учнів та колективу школи: Навчально-методичний посібник / О.В. Киричук, О.М. Коберник. – К.: ІЗМН, 1998. – 106 с.
2. Миронова С. Теоретичні основи побудови моделі діяльності педагога / С. Миронова // Нові технології навчання. – 2007. – № 46. – С. 36-41.
3. Островерхова Н.М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: Соціально-педагогічний аспект / Н.М. Островерхова, Л.І. Даниленко. – К.: Школяр, 1995. – 302 с.
4. Павлютенков Є.М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Євген Михайлович Павлютенков. – Х.: Вид. група “Основа”, (Б-ка журналу “Управління школою”; Вип. 7 (67)) – 2008. – 128 с.
5. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: Спеціальність 13.00.04 / Н.О. Семченко. – Х., 2005. – 215 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів / За заг. ред. проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД “Школа”, 2006. – 832 с.
7. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового пізнання: Науково-методичний посібник / С.А. Фаренік. – К.: УАДУ, 2000. – 340 с.

Кулинка Ю.С.

### *СТРУКТУРНАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ*

*В статье подан анализ построения модели формирования готовности будущих педагогов к предупреждению девиантного поведения подростков. Раскрыты основные характеристики структуры профессиональной деятельности и условия использования модели деятельности педагога в учебно-воспитательном процессе педагогических учебных заведений.*

*Ключевые слова: модель, моделирование, модель деятельности педагога, структурная модель формирования готовности педагога, профессиограмма учителя.*

Kulinka Y.S.

### *STRUCTURED MODEL OF THE FORMING READINESS FUTURE TEACHER TO WARNING DEVIANTNOGO BEHAVIOURS TEENAGER*

*The article depicts the analysis of buildings of models of the forming readiness future teacher to warning deviations behaviors' teenager. It revealed the main features of the structure of professional activity and condition of the use of models activity of the teacher in scholastic process pedagogical educational institutions.*

*Key words: model, modeling, model of teacher's activity, structured model of the forming readiness of future teacher, teacher's professional registration card.*

УДК [371.134:5]:811.161.2

Мельник Т.В.

### *ОСОБЛИВОСТІ КАРТИНИ СВІТУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ- СЛОВЕСНИКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ*

*У статті аналізується поняття “картина світу” в зв’язку з підготовкою вчителя-словесника до фахової діяльності в білінгвальних умовах.*

*Ключові слова: картина світу, білінгвальне середовище, майбутній словесник.*

*Постановка проблеми.* Підвищений інтерес сучасної науки до вивчення проблем спілкування в державі з поліетнічним складом, якою є Україна, відбиває актуальність дослідження з позицій різних наук про людину. Найважливішим аспектом вивчення спілкування в неоднорідному мовному середовищі є аналіз дискурсивної діяльності людей в